

МУЦУРАЄВА Л. А.,
orcid.org/0009-0006-0111-2006
аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права
(Запорізький національний університет)

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.83>

АНТИКОРУПЦІЙНІ ПРИНЦИПИ І ОБҐРУНТОВАНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Статтю присвячено з'ясуванню адміністративно-правового змісту антикорупційних принципів та їх ролі у формуванні обґрунтованих обмежень прав публічних службовців, а також у забезпеченні ефективності механізму адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією. Обґрунтовано, що принципи запобігання корупції і принципи адміністративної відповідальності виконують подвійне призначення: визначають стратегічні орієнтири антикорупційної політики та водночас слугують гарантіями прав і свобод осіб, на яких поширюються заборони й обмеження. Акцентовано, що багаторівневість нормативного регулювання, наявність спеціальних законів і підзаконних стандартів службової етики, а також широке використання оціночних понять зумовлюють ризики неоднакового застосування норм розділу 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення, що актуалізує принципи як методологічні критерії правової визначеності, меж дискреції уповноважених органів і пропорційності адміністративних стягнень.

Розкрито доктринальні підходи до системи антикорупційних принципів як поєднання нормативно-ціннісних, організаційно-управлінських і практично-результативних вимірів, зокрема через системність, комплексність, об'єктивність, наукову обґрунтованість і ефективність антикорупційних механізмів. Доведено, що принципи законності, справедливості, рівності та невідворотності визначають зміст адміністративно-деліктного реагування у сфері протидії корупції й забезпечують легітимність застосування обмежень, зокрема у питаннях дотримання процедурних гарантій, індивідуалізації відповідальності та недопущення вибіркового правозастосування. Показано, що міжнародні стандарти протидії корупції підсилюють гарантійний характер принципів через вимоги прозорості, підзвітності, об'єктивності у функціонуванні публічної служби, інституційної спроможності й ефективного контролю. Зроблено висновок, що інтеграція національних доктринальних напрацювань і міжнародних орієнтирів створює підґрунтя для вдосконалення правозастосування та забезпечення балансу між публічним інтересом запобігання корупції і захистом прав публічних службовців.

Ключові слова: антикорупційні принципи; адміністративна відповідальність; правопорушення, пов'язані з корупцією; публічні службовці; правова визначеність; пропорційність; міжнародні стандарти.

Mutsuraieva L. A. Anti-corruption principles and justified restrictions on the rights of public servants: administrative and legal dimension

The article is devoted to clarifying the administrative and legal content of anti-corruption principles and their role in the formation of justified restrictions on the rights of public servants, as well as in ensuring the effectiveness of the mechanism

of administrative liability for offenses related to corruption. It is substantiated that the principles of corruption prevention and the principles of administrative liability serve a dual purpose: they determine the strategic guidelines of anti-corruption policy and at the same time serve as guarantees of the rights and freedoms of persons subject to prohibitions and restrictions. It is emphasized that the multi-level regulatory regulation, the presence of special laws and subordinate standards of official ethics, as well as the widespread use of evaluative concepts lead to the risks of unequal application of the norms of Section 13-A of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which actualizes the principles as methodological criteria for legal certainty, the limits of discretion of authorized bodies and the proportionality of administrative penalties.

Doctrinal approaches to the system of anti-corruption principles are revealed as a combination of normative-value, organizational-management and practical-resultant dimensions, in particular through the systematicity, complexity, objectivity, scientific validity and effectiveness of anti-corruption mechanisms. It is proven that the principles of legality, justice, equality and inevitability determine the content of administrative-delinquency response in the field of combating corruption and ensure the legitimacy of the application of restrictions, in particular in matters of compliance with procedural guarantees, individualization of responsibility and prevention of selective application of law. It is shown that international standards for combating corruption strengthen the guarantee nature of the principles through the requirements of transparency, accountability, objectivity in the functioning of the public service, institutional capacity and effective control. It is concluded that the integration of national doctrinal developments and international guidelines creates a basis for improving law enforcement and ensuring a balance between the public interest in preventing corruption and protecting the rights of public servants.

Key words: *anti-corruption principles; administrative responsibility; corruption-related offenses; public servants; legal certainty; proportionality; international standards.*

Постановка проблеми. Принципи запобігання корупції та принципи адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, становлять концептуальне підґрунтя антикорупційного механізму і водночас виконують гарантійну функцію щодо прав і свобод осіб, на яких поширюються антикорупційні заборони та обмеження. Їх актуальність посилюється з огляду на багаторівневість нормативного регулювання, наявність спеціальних законів і підзаконних стандартів етики, а також широке використання оціночних понять, що ускладнює однакове застосування норм розділу 13-А КУпАП. За цих умов принципи (законність, справедливість, рівність, невідворотність, прозорість, підзвітність тощо) мають не лише декларативний характер, а виступають методологічним інструментом забезпечення правової визначеності, меж дискреції уповноважених органів та пропорційності адміністративних стягнень. Додатково проблематика загострюється вимогою узгодження національного підходу з міжнародними стандартами, зокрема із принципами, що випливають із документів Ради Європи та універсальних антикорупційних актів, які орієнтують державу на інституційну спроможність, захист осіб, які сприяють викриттю корупції, та прозорість публічної адміністрації.

Стан наукової розробки проблеми. У вітчизняній доктрині підвалини розуміння принципів адміністративного права й публічного управління сформовані у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, І. П. Голосніченка, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, А. Т. Комзюка, О. М. Бандурки. Антикорупційні обмеження та адміністративно-деліктні аспекти протидії корупції висвітлювали М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, Т. О. Коломєць, О. В. Терещук, О. Є. Панфілов, О. В. Клок, І. В. Діденко, О. О. Гейц, А. В. Титко. Окремі принципові підходи деталізуються у працях, де принципи протидії корупції інтерпретуються як поєднання нормативно-ціннісних і організаційно-управлінських вимог (зокрема

у напрацюваннях О.В. Шевченка, І.А. Дьоміна), а також через багаторівневу класифікацію принципів діяльності суб'єктів протидії корупції (В. І. Литвиненко та ін.). Водночас у науковій літературі зберігається потреба в систематизації принципів саме як регулятивних і гарантійних орієнтирів адміністративної відповідальності, з урахуванням міжнародних стандартів та практики застосування КУпАП.

Метою наукової статті є висвітлення адміністративно-правового виміру антикорупційних принципів і обґрунтованих обмежень прав публічних службовців.

Виклад основного матеріалу. На думку О. В. Шевченка, систему основоположних принципів запобігання корупції доцільно формувати з урахуванням як загальноправових орієнтирів, так і спеціально-організаційних вимог до антикорупційної діяльності. До таких принципів автор відносить, зокрема: верховенство права, законність, системність і комплексність, об'єктивність, практичну спрямованість та радикальність заходів, їх наукову обґрунтованість, економічну доцільність, взаємодію владних структур з інститутами суспільства та населенням, а також оптимальність і ефективність [1]. Таким чином, запропонована автором сукупність принципів охоплює як нормативно-ціннісний вимір (верховенство права, законність), так і управлінсько-організаційний (системність, комплексність), методологічний (наукова обґрунтованість, об'єктивність) та практичний (ефективність, оптимальність, практична спрямованість) аспекти.

Подібного підходу дотримуються І. А. Дьомін та О. В. Шевченко, які у своїх працях також пропонують розглядати як базові принципи протидії корупції верховенство права, законність, системність, комплексність, об'єктивність, демократичну спрямованість та радикальність заходів, їх наукову обґрунтованість, економічну доцільність, взаємодію владних структур із суспільними інституціями та населенням, а також оптимальність і ефективність антикорупційних механізмів [2; 3]. Узгодженість наведених переліків свідчить про усталеність у доктрині підходу, відповідно до якого антикорупційні принципи мають забезпечувати не лише формально-юридичну визначеність діяльності держави, але й її практичну результативність та соціальну легітимність.

Окремий інтерес становить концепція В. І. Литвиненка, який запропонував систематизацію принципів діяльності суб'єктів протидії корупції за чотирма рівнями: загальні, міжгалузеві, спеціальні та специфічні принципи. Якщо перші три групи принципів кореспондують загальновизнаним доктринальним підходам до класифікації правових принципів та їх регулятивного значення у різних галузях права, то специфічні принципи, за задумом автора, покликані відобразити саме особливості антикорупційної діяльності як особливого напрямку публічно-правового регулювання.

Так, під специфічними принципами В. І. Литвиненко пропонує розуміти: 1) практичну спрямованість і радикальність заходів, що, зокрема, виявляється в інтеграції до міжнародної системи протидії корупції та розвитку всебічного співробітництва з іноземними державами; 2) принцип спільності (участі), який передбачає залучення до протидії корупції не лише правоохоронних органів, а й інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та окремих громадян; 3) дотримання морального імперативу щодо відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; 4) ліквідацію та запобігання шкідливим наслідкам корупційних правопорушень, а також забезпечення особистої безпеки осіб, які сприяють боротьбі з корупційними правопорушеннями [4, с. 163]. У підсумку, запропонована класифікація дозволяє концептуально відмежувати універсальні правові засади протидії корупції від тих принципів, які характеризують її як специфічний, багатосуб'єктний і соціально значущий напрям державної політики.

У наукових працях Т. О. Коломєєць, Д. С. Євтушенко та М. В. Титаренко, присвячених антикорупційним обмеженням і фінансовому моніторингу осіб, які залучені до здійснення публічної влади, фактично окреслюється цілісна система методологічних орієнтирів правового регулювання та адміністративної відповідальності у сфері протидії корупції. Узагальнення відповідних доктринальних положень дає змогу виокремити низку базових

принципів, що визначають якість і дієвість антикорупційних заборон, обмежень і контрольних процедур. Насамперед ідеться про принцип правової визначеності як ключовий критерій належного нормативного конструювання антикорупційних приписів, а також про вимогу чіткості й однозначності правових формулювань, від яких залежить передбачуваність поведінки адресатів та уніфікованість правозастосування. Важливим є і принцип пропорційності, відповідно до якого обсяг обмежень і контрольних заходів, зокрема фінансового моніторингу, має бути співмірним із легітимними публічними цілями запобігання корупції. Окремо підкреслюється необхідність мінімізації надмірної дискреції уповноважених органів шляхом нормативної деталізації статусу та критеріїв віднесення осіб до суб'єктів підвищеного корупційного ризику. Водночас суттєвого значення набуває орієнтація на узгодження національного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами й практиками, а також забезпечення балансу між публічним інтересом у протидії корупції та гарантіями прав і законних інтересів публічних службовців. У результаті адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, постає не стільки як інструмент формально суворого санкціонування, скільки як елемент цілісної системи принципів, у межах якої вирішальними є правова визначеність, передбачуваність регулювання та відповідність європейським стандартам публічного врядування [5; 6].

Ми підтримуємо наведені доктринальні підходи та вважаємо за доцільне розглядати принципи у сфері запобігання корупції крізь призму системи правових обмежень і заборон, які забезпечують належне функціонування антикорупційного механізму та механізму адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією. Такий підхід дозволяє поєднати нормативно-ціннісний зміст принципів із їх практично-регулятивним призначенням.

Зазначені принципи передбачають встановлення певних обмежень у реалізації окремих прав і свобод осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у їх конституційно-правовій інтерпретації. Йдеться про допустиме, обґрунтоване законом звуження обсягу суб'єктивних прав з метою запобігання конфлікту інтересів, зловживанню владними повноваженнями та іншим проявам корупції. У цьому контексті принципи антикорупційної діяльності охоплюють, зокрема, гарантії особистої неупередженості суб'єктів боротьби з корупцією (незалежність, нейтральність, об'єктивність, аполітичність, строковість повноважень, безсторонність тощо), а також гарантії інституційної діяльності антикорупційних органів.

До останніх слід віднести верховенство права; повагу та дотримання прав і свобод людини і громадянина; законність; справедливість і безсторонність; інституційну незалежність; підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом органам; відкритість для демократичного цивільного контролю; політичну нейтральність і позапартійність; належну взаємодію з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями.

У міжнародно-правових актах принципи протидії корупції також отримали нормативне закріплення. Так, відповідно до ст. 7 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції держави-учасниці зобов'язані дотримуватися принципів об'єктивності та прозорості при формуванні та функціонуванні системи публічної служби.

Таким чином, аналіз міжнародних та національних підходів дозволяє стверджувати, що принципи запобігання корупції мають комплексний характер і поєднують гарантії законності, прозорості, підзвітності та обґрунтованих обмежень для суб'єктів публічної влади. Саме через систему таких принципів забезпечується ефективне функціонування адміністративно-правового механізму відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Аналіз задекларованих у міжнародних і національних актах принципів свідчить, що їх змістовне наповнення знайшло відображення, зокрема, у положеннях розділу 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення, який передбачає відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (зокрема у сфері фінансового контролю, обмежень щодо сумісництва та суміщення, захисту викривачів тощо). Водночас частина

принципів має універсальний характер (рівність, гласність, прозорість, підзвітність), а інші визначають загальні засади організації та здійснення антикорупційної діяльності.

Кожен із зазначених принципів виконує самостійну регулятивну та гарантійну функцію у формуванні ефективного механізму протидії корупційним правопорушенням. З метою з'ясування їх впливу на становлення інституту адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, доцільно розкрити зміст і значення ключових принципів.

Відповідно до ст. 7 КУпАП, ніхто не може бути підданий заходам впливу у зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше як на підставах і в порядку, встановлених законом. У контексті притягнення до адміністративної відповідальності за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків принцип законності означає:

настання адміністративної відповідальності виключно за порушення вимог, заборон і обмежень, прямо передбачених антикорупційним законодавством;

здійснення провадження на основі чітко визначених процесуальних і матеріальних норм;

обов'язок органів публічної адміністрації діяти виключно в межах компетенції та у спосіб, передбачений законом, при вирішенні питання про притягнення особи до відповідальності.

Таким чином, принцип законності забезпечує передбачуваність правозастосування, недопустимість свавільного втручання у права особи та стабільність адміністративно-деліктних відносин.

Згідно з ч. 2 ст. 61 Конституції України юридична відповідальність має індивідуальний характер. Це положення конкретизує вимогу справедливості як обов'язкової умови застосування адміністративних стягнень. Навіть формальне дотримання законності не гарантує справедливості, якщо санкція є явно надмірною або, навпаки, невинуватого м'якою щодо конкретного правопорушника. Справедливість передбачає співмірність між характером і ступенем суспільної шкідливості правопорушення та суворістю застосованого стягнення, урахування обставин вчинення діяння, особи порушника, наявності пом'якшуючих або обтяжуючих факторів.

Отже, принцип справедливості тісно пов'язаний із принципом індивідуалізації відповідальності та виступає критерієм легітимності застосованих адміністративно-правових заходів, забезпечуючи баланс між публічними інтересами у сфері протидії корупції та правами конкретної особи.

Зміст принципу рівності перед законом полягає у недопущенні будь-яких привілеїв чи дискримінації під час застосування адміністративно-деліктних норм у сфері запобігання корупції. У контексті правопорушень, пов'язаних з корупцією, цей принцип означає, що однакові за юридично значущими ознаками діяння повинні тягнути однакові правові наслідки незалежно від посади, статусу, політичної належності чи інших характеристик правопорушника. Рівність забезпечує уніфікованість підходів до кваліфікації діянь, застосування стягнень і процедурних гарантій, а також мінімізує ризики вибіркового правозастосування.

Зміст принцип невідворотності відповідальності полягає в тому, що кожне встановлене правопорушення має завершуватися реагуванням держави у формі притягнення винної особи до відповідальності за наявності передбачених законом підстав. Невідворотність не означає автоматичності покарання, однак передбачає неможливість уникнення відповідальності шляхом використання службового впливу, процесуальних зловживань або штучного затягування провадження. Реалізація цього принципу суттєво підсилює превентивний потенціал адміністративної відповідальності, адже формує у суб'єктів підвищеного корупційного ризику усвідомлення неминучості правових наслідків.

Висновки. Проведений науково-теоретичний аналіз дає підстави стверджувати, що антикорупційні принципи та принципи адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, виконують подвійне функціональне призначення: з одного боку, вони визначають стратегічні та регулятивні орієнтири державної антикорупційної політики, а з іншого – слугують гарантійним механізмом захисту прав і свобод публічних

службовців у процесі застосування обмежень і санкцій. Саме тому принципи мають розглядатися не як декларативні гасла, а як методологічні критерії оцінки якості нормативного регулювання, меж дискреції уповноважених суб'єктів і легітимності адміністративно-деліктного реагування.

Отже, що доктринальні підходи вітчизняних учених, зокрема концепції, які поєднують нормативно-ціннісний, організаційно-управлінський і практично-результативний виміри принципів, дозволяють систематизувати антикорупційні засади як комплекс взаємопов'язаних вимог до правотворчості та правозастосування. У цьому контексті принципи верховенства права і законності забезпечують передбачуваність та стабільність адміністративно-деліктних відносин; справедливість та індивідуалізація відповідальності – співмірність стягнення суспільній шкідливості діяння; рівність – уніфікованість підходів і недопущення вибірковості; невідворотність – реальний превентивний ефект відповідальності. Одночасно принципи прозорості, підзвітності та об'єктивності формують інституційну основу довіри до антикорупційних механізмів і зменшують ризики процедурних зловживань. Таким чином, що міжнародні стандарти, закріплені в універсальних і регіональних актах, підсилюють гарантійний характер принципів через вимоги інституційної спроможності, публічності, контролю та допустимості лише законодавчо обґрунтованих обмежень прав посадових осіб. У підсумку саме інтеграція національних доктринальних підходів з міжнародними орієнтирами створює теоретичні передумови для вдосконалення застосування норм розділу 13-А КУпАП і забезпечення балансу між публічним інтересом протидії корупції та дотриманням правових гарантій публічних службовців.

Список використаних джерел:

1. Шевченко О. В. Основні принципи протидії корупції. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 128–132.
2. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 26–134
3. Дьомін І. А. Межі адміністративної діяльності міліції щодо запобігання та протидії корупції. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2010. № 1. С. 79–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_15.
4. Литвиненко В. І. Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2015. № 4. С. 162–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_4_30.
5. Коломоець Т. О. «Антикорупційні» обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: реалії використання «фільтру» правової визначеності в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 84–89
6. Коломоець Т.О., Євтушенко Д.С., Титаренко М.В. Довічний фінансовий моніторинг: чи «якісним» є нормативне закріплення «політично значущих осіб»? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 660–663

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

